

ÇARLIK RUSYA'SI VE SOVYET BİRLİĞİ'NDE GÜRCÜ YAHUDİLERİ

Resul TURAN

Dr., Yakınçağ Anabilim Dalı, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi

Dr., Department of Contemporary History, Faculty of Arts and Science, Department of History, Recep Tayyip Erdogan University
<https://orcid.org/0000-0002-7832-0552>
<resul.turan@erdogan.edu.tr>

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Gönderim Tarihi: 12.06.2018, Kabul Tarihi: 31.12.2019

Öz: Bu çalışmanın amacı, Gürcü Yahudileri adı verilen halkın Çarlık Rusyası, Sovyetler Birliği ve sonraki süreçteki tarihsel ve toplumsal durumlarını ele almaktır. Kafkasya, yüzyıllardır birçok etnik ve dini grupların bir arada yaşadığı bir bölge olmuştur. Bu coğrafyada bulunan dinî gruplardan biri olan Gürcü Yahudileri, çoğunlukla Gürcistan'da bulunmaktadır. Bölgeye geliş tarihleri milattan önceye dayandırılmaktadır. Gürcistan'da yaşayan bu Yahudiler, zaman içinde Gürcü dilini, kültürünü ve yaşam tarzını benimseyerek Gürcüleşmişlerdir. Gürcistan'ın Çarlık idaresine girmesiyle bu Yahudilerin toplumsal statülerinde değişimler yaşanmış, imparatorluk genelinde ortaya çıkan anti-semitizm hareketlerinden etkilenmişlerdir. Bu süreç Gürcü Yahudilerinin Filistin topraklarına ve diğer ülkelere uzun yıllar, aralıklarla sürecektir olan göçünü doğurmuştur.

Anahtar Kelimeler: Gürcü Yahudileri, Gürcistan, Yahudilik, Rusya, Kafkasya

GEORGIAN JEWS IN TSARIST RUSSIA AND SOVIET UNION

Abstract: This study aims to examine the historical and social situation of the people called Georgian Jews during the periods of Tsarist Russia, the Soviet Union and later. The Caucasus is a region where a lot of ethnic and religious groups have lived together for centuries. Georgian Jews, one of the religious groups in this geography, are mostly found there in Georgia. Their arrival to the region dates back to before Christ. Over time, these Jews who lived in Georgia became Georgian by adopting the Georgian language, culture, and lifestyle. With the introduction of the tsarist and Soviet administration in Georgia, the social status of these Jews was altered and influenced by the impressive anti-Semitism activities. It caused Georgian Jews to immigration to Palestinian and some other lands, which would last for many years.

Keywords: Georgian Jews, Georgia, Judaism, Russia, Caucasus

Giriş

Kafkasya; kadim zamanlardan bu yana farklı kültürlerin, etnik grupların yaşadığı bir coğrafyadır. Bölgenin çok dinli ve etnik yapılı özelliğinin göstergesi olarak Antik Çağ'da Dioskurias'da* 70 ile 300 arasında farklı dil konuşulmakta ve tüccarlara yardım amacıyla 130 tercüman istihdam edilmekteydi.¹ Bu çok kimlikli coğrafyada farklı din mensupları varlığını sürdürmektedir. Bu gruplardan olan Yahudiler, farklı bölgelere dağılmış Dağlı Yahudiler (*Gorskie Yevrey*)², Aşkenaz ve Gürcü Yahudileri gibi farklı gruplardan oluşmaktadır. Güney Kafkasya'da Yahudilerin yaşadığı bölgelerden biri olan Gürcistan, en eski Yahudi diasporalarından sayılan Gürcü Yahudilerine ev sahipliği yapmaktadır.³ Bu Yahudiler, kendilerini *Ebraeli*, *İsraeli*, *Kartuli Ebraeli* olarak tanımlamakta, *Gruzinik* ve *Kivruli* adları verilen Yahudi Gürcücesi konuşmaktadırlar.⁴

Günümüzde "Gürcü Yahudileri" olarak bilinen halkın bölgeye gelişine dair iki farklı görüş bulunmaktadır. İlk görüşe göre M.Ö. VIII. yüzyılda Asur Kralı II. Sargon tarafından sürgün edilmeleri sonucu bölgeye gelmişlerdir. Diğer görüşe göre ise Babil Kralı Nabukadnezar'ın M.Ö. 586'da Kudüs'ü işgali üzerine bölgeye göç etmişlerdir.⁵ Bölgedeki Yahudi varlığının eski dönemlere dayandığına dair birçok antik kalıntı mevcuttur. Gürcistan'ın eski başkenti Mtsheta yakınlarında yapılan arkeolojik kazılarda, M.Ö. III-IV. yüzyıllara ait İbranice ve Aramice yazılı mezar taşlarına rastlanmıştır. Gürcistan'ın ilk başkenti Mtsheta'ya yerleşen bu Yahudiler bölgenin dilini, kültürünü benimseyerek Gürcüleşmişlerdir. Gürcü toplumuna entegrasyonlarına rağmen tarihsel, ekonomik ve dinsel kökenlere dayanan bazı farklılıklarını da korumuşlardır.⁶ Gürcü Yahudilerinin Gürcü toplumuyla kurdukları sıkı bağı Eldar Mamistalişvili, "*Nerede Gürcü varsa orada Yahudi vardır*" sözleriyle vurgulamaktadır. Bu vurgunun yanında, Gürcistan'ın Hristiyanlaşması da Gürcü Yahudileriyle yakından ilişkilendirilmektedir. Guram Lortkipanidze'ye

* Sohum

¹ Murat Arslan, *Mithradates VI Eupator: Roma'nın Büyük Düşmanı*, İstanbul 2007, s. 465.

² Dağlı Yahudiler, Avrupalı Yahudiler için kendi aralarında şu söz söyledikleri nakledilmektedir; "Avrupalı Yahudi'yi gırtlığını kesmek doğru değildir, daha fazla eziyet çekmesi için mutlaka ensesinden kesilmeli"; İliya Şerebetoviç Anisimov, *Kavkazskie Yevrey-Gortsı*, Moskva 1888, s. 2-4.

³ Gabriel Namtalaşvili, *Progulki po Pethainu: 26 Vekov v Gruzii Vremya i Sudbi*, Tbilisi 2014, s. 12.

⁴ Rauf Guseyinov, "İudaizm na Kavkaze", *Kavkaz & Globalizatsiya*, Tom 2, Vıpusk 2008, s.194-195; Dimitriy Vayman, *Yevrey Permi: İstoriya i Kultura*, Sankt Peterburg 2016, s. 9.

⁵ Robert Pinhasov, Svetlana Danilova, Semen Kriheli, *Yevrey: Buharskie, Gorskie, Gruzinskie v Vodovorote İstorii*, Niyork 2017, s. 288-291.

⁶ M.S. Plisetskiy, "Nekotorie Obıçai, Obryadi i Verovaniya Gruzinskih Yevreev", *Religioznie Verovaniya Narodov SSSR*, Tom II, Moskva 1931, s. 334; Sultan Farzaliyev, "Rasprostranenie İudaizma na Kavkaze: İstoriçeskiy Oçerk", *Kavkaz&Globalizatsiya*, Tom 2, Vıpusk 2008, s.175.

göre Azize Nino, IV. yüzyılda Yahudi yerleşim yeri olan Msheta'ya kutsal bir görev için gelmiştir. Bu ziyaretin sebebi bizzat Msheta Yahudileri tarafından Gürcistan'a getirilmiş olan Hz. İsa'nın elbisesini bulmaktır. Özellikle Azize Nino'nun Gürcistan'a gönderilmesinde İbranice bilmesi önemli bir etkeni. Gürcistan'da Azize Nino, Urbnis şehrindeki bir sinagogda bir ay kalmış; bu süre zarfında Gürcü kültürü ve dilini öğrenmiş ve Hz. İsa'nın kutsal sayılan elbisesinin izini sürmüştür. Bu süreçte Gürcü Yahudilerinden yardım gören Azize Nino'nun Hristiyanlığı bölgede yaydığına inanılmaktadır.⁷

1. Çarlık Rusya Döneminde Gürcü Yahudileri

XIX. yüzyıl öncesi Gürcü yasalarına göre köle Yahudiler; krala, kiliseye ve beylere ait olmak üzere üç kategoriye ayrılmaktaydılar. Köle olarak alınıp satılan Gürcü Yahudileri, din değiştirmeleri yönünde sık sık baskı görmekteydiler. Askerlik hizmetinden bedelini ödeyerek muaf olmaktaydılar.⁸ Topraklarda serf olarak çalışmakta, tarım, dokuma, boyama işleriyle ve ticaretle uğraşmaktaydılar. Gürcistan'ın Çarlık idaresine girmesiyle Rus Çarı tarafından 1804 yılında Aşkenaz Yahudilerinin Kafkasya'ya göç etmesine izin verildi. Bu zanaatkâr Yahudilerin bölgeye gönderilmesinde en önemli etken, Kafkasya'nın kolonileştirilmesi kapsamında üretime katkı sağlamaları düşüncesiydi.⁹ Bölgedeki yerli Yahudiler, Avrupa'daki diğer Yahudiler kadar ticari alanda büyük sermaye sahibi değillerdi ve çoğunlukla Ermenilerin hizmetinde çalışmaktaydılar.¹⁰ İlerleyen yıllarda Aşkenaz Yahudilerin Kafkasya'dan gönderilmesine dair tartışmalar ortaya çıksa da, 10 Mayıs 1837 tarihinde, Yahudilere Kafkasya'da daimi ikamet etme hakkı verildi. Yahudiler, Çarlık idaresinde askeri hizmete alınmamasına rağmen, Ağustos 1827'de I. Nikolay'ın onayladığı kararname ile orduya alınmaları kabul edildi. Aşkenaz Yahudiler, zanaatkârlıklarının yanında askerî yetenekleriyle de tanınmaktaydılar. Çarlık ordusunda Knez P.S. Potemkin tarafından, 1850 yılında Yahudi askerlerden kurulan "İsrail Alayı", Kırım Savaşı'nda görev almış, fakat Knez Potemkin'in ölümü üzerine dağılmıştır.¹¹

XIX. yüzyılda toprak köleliğinin kaldırılması Rusya'daki önemli reformların başında gelmektedir. Bu uygulamanın Gürcistan'da tatbik edilmesi (1864-1871)

⁷ Namtalaşvili, *Progulki po Pethainu: 26 Vekov v Gruzii Vremya i Sudbi*, s. 26-28.

⁸ Pinhasov, Danilova, Kriheli, Yevrey: *Buharskie, Gorskie, Gruzinskie...*, s. 298-299.

⁹ İohanan Petrovskiy-Ştern, *Yevrey v Russkoy Armii 1827-1914*, 2003, s. 37-38; Tuayeva B.V., "Etnokulturnaya Priroda Severnogo Kavkaza (Vtoraya Polovina XIX-naçalo XX vv.)", *Vestnik Voennogo Universiteta*, No:3 (19), 2009, s. 157-158.

¹⁰ "Ves Kavkaz" *Illustrirovanniy Spravoçno-Literaturniy Sbornik*, II. İstoriçeskiy Otdel, Tiflis 1903, s. 71.

¹¹ Petrovskiy-Ştern, *Yevrey v Russkoy Armii 1827-1914*, s. 37-38; Tuayeva, "Etnokulturnaya Priroda Severnogo Kavkaza (Vtoraya Polovina XIX-naçalo XX vv.)", s. 157-158.

Gürcü Yahudileri için önemli bir dönüm noktası oldu. Bu süreçle birlikte toprakla bağı kalmayan Gürcü Yahudileri Tiflis, Kutais, Ahıska gibi şehirlerle göç ettiler. Şehir hayatında ayakkabı, şapka ve deri üretimi gibi alanlarda faaliyet göstermeye başladılar.¹²

1830'lu yıllarda Gürcistan'da daimi olarak yaşayan birkaç yüz Aşkenaz Yahudi varken, Rusya'dan getirilen Aşkenaz Yahudilerin bölgeye yerleştirilmeye başlanmasıyla sayıları artmaya başladı. Rusya genelinde yapılan 1897 yılı nüfus sayımına göre Gürcistan'daki 18.574 Yahudi'nin 12.540'ını Aşkenazlar oluşturmaktaydı. Aşkenaz Yahudileri çoğunlukla Tiflis ve Batum'da, Gürcü Yahudileri (*ebrailliler*) ise Kutais'te idiler.¹³ Rusya'da Dağlı ve Gürcü Yahudi olarak 152.000 Yahudi bulunmakta ve yerel nüfusun %1,3'ünü oluşturmaktaydılar. Bu dönemde Kafkasya genelinde Yahudi nüfusu; Azerbaycan, Dağıstan, Gürcistan, Kabardino-Balkarya, Çeçen-İnguş bölgelerinde ve özellikle de Bakü,¹⁴ Tiflis, Guba, Mahaçkale, Derbent, Nalçık, Pyatigorsk, Kislovodsk, Essentuki, Jelesnovodsk şehirlerinde toplanmıştı.¹⁵

Yahudiler, ticari alanda olduğu kadar, eğitim alanında da Çarlık idaresinde etkin olmaya başlamış ve 1870'lerden itibaren bu alandaki sayılarında önemli bir artış yaşanmıştır. Rusya genelindeki üniversitelerde Yahudi öğrenci oranı 1881'de %9 iken, bu oran 1887'ye gelindiğinde %13,5'e ulaştı. Bu oran, Rusya genelindeki her yedi öğrenciden birinin Yahudi olduğu anlamına gelmektedir. Seçkin öğrencilerin alındığı kaliteli üniversitelerde ise Yahudi öğrenci oranı çok daha yüksekti. Örneğin, Harkov'da bulunan tıp fakültesinde Yahudi öğrenci oranı %42, hukuk fakültesinde %41 idi.¹⁶ Üniversite eğitiminin dışında, farklı yerlerde Yahudilerin eğitimi amacıyla eğitim kurumları ve süreli kurslar açılmaktaydı. Bunlardan biri de "*Bakü'deki Gürcü Yahudileri Arasında Okuryazarlığı Yayma Cemiyeti*" idi. Cemiyetin amacı Bakü'deki Gürcü Yahudileri için okul açmak, mevcut okulları desteklemek, okuma salonları kurmak ve yetişkinler için gece kursları düzenlemektir.¹⁷

¹² (Glavniy Redaktor) Mihail Çlenov, *Yevroaziatskiy Yevreyskiy Yejegodnik*, Moskva 2009, s. 164.

¹³ Sultan Farzaliyev, "Rasprostranenie İudaizma na Kavkaze: İstoriçeskiy Oçerk", *Kavkaz & Globalizatsiya*, Tom 2, Vıpusk 2008, s. 175.

¹⁴ XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Bakü'de gelişen petrol endüstrisi, sağladığı iş olanakları sayesinde Ahıska, Kutais gibi şehirlerdeki Gürcü Yahudilerini de bölgeye çekti. Özellikle bölgedeki güçlü petrol üreticilerinden Yahudi Rothschildlerin sektöre girmesiyle Bakü şehri, Ermeni ve Yahudilerin göçüne uğradı. Namtalaşvili, *Progulki po Pethainu: 26 Vekov v Gruzii Vremya i Sudbi*, s. 36-37, 192.

¹⁵ Guseynov, "İudaizm na Kavkaze", s. 198.

¹⁶ İsaak Moiseviç Troçkiy, "Yevrey v Russkoy Şkole", *Kniga o Russkom Yevreystve: Ot 1860-x godov do Revolyuçii 1917 goda*, Niyork 1960, s. 355-356.

¹⁷ *Ustav Bakinskago Obşestva: Rasprostraneniya Gramotnosti Sredi Gruzinskih Yevreev g. Baku*, Baku 1911, s. 3.

Gürcü Yahudileri, hızlı bir şekilde şehirlere yerleşmiş ve ticari alanda hâkimiyetlerini artırmışlardır. XIX. yüzyılın ikinci yarısında Rusya genelinde başlayan antisemitizm hareketleri nedeniyle Yahudilere karşı anti-semitizm eğilimleri bugünkü Gürcistan topraklarında da artmış; 1852, 1878, 1881, 1882, 1883 ve 1884 yıllarında Gürcü Yahudilerin suçlandığı birçok olay meydana gelmiştir. Bunlardan en bilineni 1878'de Pesah Bayramı* arifesinde, dokuz Gürcü Yahudi'sinin Şaçheri şehriden bir Hristiyan kızı ayin amacıyla öldürmekle suçlanmalarıydı. Dünya genelinde yankı uyandıran dava "*Kutaisi Yargılanması*" olarak tarihe geçti. Şüpheli görülen Yahudiler suçsuz bulunsalar da yerel halk Yahudilerin ayinlerinde Hristiyan kanı kullandıklarına dair iddialarını sürdürdüler. Gürcü Yahudilerinin yaşadıkları bölgelerden biri olan Kutais'te de sık sık anti-semitist olaylar yaşanmaktaydı. 1895 yılında Kutais'teki Yahudiler pogroma maruz kaldılar. Bu şiddetin sadece halk arasında olmadığı, idare tarafından da Yahudilere kötü muamele uygulandığı görülmektedir. 1913 yılında, Kutais vali yardımcısı idaresindeki bir çete Yahudilerden düzenli olarak haraç almakta ve karşı gelenleri öldürmekteydi.¹⁸ Bu tür tutum ve davranışlara karşı, XIX. yüzyılda Gürcü edebiyatı ve politik hayatında önemli bir yeri olan İlia Çavçavadze, Gürcistan'ın yerel gazetelerinden *İveria* adlı gazetede yazılarında anti-semitist hareketleri kınamış ve bu davranışları "*insandan nefret etme hastalığı*" olarak nitelemiştir.¹⁹

Anti-semitist olayların dışında, Aşkenaz Yahudileri ve Gürcü Yahudileri arasında farklı ritüeller, gelenekler ve yaşam tarzları nedeniyle görüş ayrılıkları mevcuttu. Bu gerilim, Kafkasya valiliğine bağlı bütün Yahudilerin tanıdığı, Tiflis'in Aşkenaz hahamını 1890'larda Gürcü Yahudilerin tanımayı reddetmeleri üzerine daha da belirgin hale geldi.²⁰ Bölgesel çatışmaların yanında, Rusya'da Yahudi karşıtı pogromların en önemli sebeplerinden biri de, 1881 yılında Halkın İradesi (*Narodnaya Volya*) adı verilen örgüt tarafından Çar II. Aleksandr'ın bir suikastle öldürülmesi ve Gesya Gelfman adlı bir Yahudi kadının olayda yer alması, Rus kamuoyunda Yahudiler aleyhine yapılan baskıları artırdı.²¹ Artan anti-semitizm nedeniyle Çarlık idaresinin kararıyla, 1882 yılında Yahudilerin imparatorluk genelinde toprak alımı ve kiralaması yasaklandı. Fakat bu karar, dünya çapında zengin ve güçlü Yahudi

* Yahudilerin, Mısır'da kölelikten kurtuluşunun kutlandığı bayram.

¹⁸ *Şit Davida*, Gazeta Obşını Yevreev iz Gruzii, 272 Oktoyabr, 2017, s. 6

¹⁹ Namtalaşvili, *Progulki po Pethainu: 26 Vekov v Gruzii Vremya i Sudbi*, s. 113.

²⁰ Sultan Farzaliyev, "Rasprostranenie İudaizma na Kavkaze: İstoriçeskiy Oçerk", *Kavkaz & Globalizatsiya*, Tom 2, Vıpusk 2008, s.175.

²¹ Hava Turnyanski, *Glavı iz İstorii i Kulturi Yevreev Vostoçnoy Yevropı*, Çast 5, Tel Aviv 1995, s. 251.

Rothschildler'in Rus petrolerine yatırım yapması söz konusu olduğunda uygulanmadı.²² 29 Mart 1891 yılında, Çar III. Aleksandr'ın emriyle Yahudi zanaatkarların Moskova ve çevresindeki yerleşim yerlerinde yaşaması yasaklandı. Bunun üzerine çok sayıda Yahudi, bugünkü Gürcistan topraklarına göç etti.²³ Bölgeye gerçekleşen göç hareketlerine rağmen geçmişten bu yana Gürcistan'a uyum sağlamış olan Gürcü Yahudileri dahi, bir gün Filistin'e dönme ümitlerini canlı tutmuşlardır. Tiflis'te yayımlanan 1903 tarihli eserde Gürcü Yahudilerden şöyle bahsedilmektedir, "O [Gürcü Yahudi] Kudüs ve Siyonizm hakkında bir şey duysa; vaat edilmiş topraklara dönme umuduna girer, düşünmeye dalar. Bu durum apaçık göstermektedir ki, Yahudinin ruhu Gürcistan'a ait değil..."²⁴ Yahudilerin Filistin topraklarına "Aliya" adı verilen göç hareketi ilk 1860 yılında başlamıştır. 1914'te Kudüs'te Gürcistan topraklarından göç etmiş 500 Gürcü Yahudi'si bulunmaktaydı.²⁵ Kafkasya'daki Yahudilerin kutsal topraklarla bağıını artırmak amacıyla 1901 yılında Tiflis'te *İlk Kafkas Sionistleri Kongresi*, 1917 yılında *İkinci Kafkas Sionistleri Kongresi* ve 1919 yılında Bakü'de *Üçüncü Kafkas Sionistleri Kongresi* gerçekleştirildi.²⁶ Bu göçler sonucu, 1914 yılında Arjantin'de de Rusya'dan göç eden 100.000 Yahudi yaşamaktaydı.²⁷

2. Sovyetler Birliği'nde Gürcü Yahudileri

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Gürcü Yahudilerinin İsrail'e başlayan göçü, I. Dünya Savaşı döneminde kesintiye uğramıştır. 1916'da Filistin'de 439 Gürcü Yahudi'sinin 420'si Kudüs'teki Şam Kapısı yakınında bulunan kendi mahallelerinde yaşamaktaydılar. Bu göçmenleri 1891'de Arjantin'e göndermeye yönelik girişimler olmuşsa da başarısızlıkla sonuçlanmıştır. İsrail'e göç eden Gürcü Yahudileri çoğunlukla kötü şartlarda hayatlarını idame ettirmekte ve fiziksel güç gerektiren işlerde çalışmaktaydılar. Kızıl Ordu güçlerinin 1921 yılının Şubat ayında Gürcistan'ı işgal etmesiyle Filistin'e Gürcü Yahudilerinin göçü arttı. Bu dönemde yaklaşık 1000 Gürcü Yahudi'si Filistin'e, 1000 kadarı ise İstanbul'a göç etti.²⁸ Rus Yahudilerinin 1881'de başlayan toplu

²² Daniel Yergin, *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money&Power*, Simon and Schuster, New York 1991, s. 60.

²³ Lili Baazova, "Gruzinskie Yevrey: Unikalnost Yavleniya i Oprit İstorii", *Literaturnaya Grusya*, 6, Tbilisi 1989, s. 148-149.

²⁴ "Ves Kavkaz" *İllustrirovanniy Spravočno-Literaturniy Sbornik*, II. İstoriçeskiy Otdel, s. 72.

²⁵ Namtalaşvili, *Progulki po Pethainu: 26 Vekov v Gruzii Vremya i Sudbi*, Tbilisi 2014, s. 35.

²⁶ Rauf Guseynov, "İudaizm na Kavkaze", *Kavkaz&Globalizatsiya*, Tom 2, Vıpusk 2008, s. 203.

²⁷ Gabriel Namtalaşvili, *Progulki po Pethainu: 26 Vekov v Gruzii Vremya i Sudbi*, s. 186.

²⁸ Pinhasov, Danilova, Kriheli, *Yevrey: Buharskie, Gorskıe, Gruzinskie...*, s. 376-379.

göçleri, I. Dünya Savaşı'yla duraklamaya uğrasa da Rusya'dan dünyanın farklı ülkelerine 2 milyona yakın Yahudi göç etmiştir.²⁹

Çarlık Rusya'da Yahudi nüfusu altı milyondan fazla idi. Bu nüfus 1917 Rus Devrimi ile Polonya'nın Rusya'dan ayrılmasıyla ve diğer kayıplarla birlikte azalmıştır. 1926 yılı sayımına göre Sovyetler Birliği sınırlarında yaklaşık 2.600.000 Yahudi nüfus vardı. Bu Yahudiler; Avrupa Yahudileri, Dağlı Yahudiler, Gürcü Yahudileri, Orta Asya Yahudileri ve Kırım Yahudileri (Kırımçaklar) olmak üzere beş gruba ayrılmaktaydılar.³⁰

Ad	Nüfus	Yerleşim Yeri	Ana Dil
Avrupa Yahudileri	2.601.025	Ukrayna, Belarus	İbranice, Rusça
Dağlı Yahudiler	25.866	Dağıstan	Tatarca-İbranice
Gürcü Yahudileri	21.866	Gürcistan, kısmen Bakü	Gürcüce
Orta Asya Yahudileri	18.047	Özbekistan, Tacikistan	Özbekçe-Tacikçe
Kırım Yahudiler (Kırımçaklar)	6.383	Kırım	Kırım Tatarcası
Toplam	2.672.642		

Bir diğer kaynakta ise sayıları yakın olmakla birlikte, Gürcistan'da Yahudi nüfusu toplam 30.534 verilmektedir. Bunun 20.897'sini Gürcü, 9.637'sini ise Aşkenaz Yahudileri oluşturmaktaydı. Bölgede İran Yahudileri de bulunmasına rağmen Rus vatandaşı olmamaları nedeniyle sayım dışı tutulmuşlardır. 1926 ve 1939 yılları arasında Sovyetler Birliği sınırlarında Gürcü Yahudilerinin nüfusu bir buçuk kat artarken, Aşkenazların nüfusu % 14'lük bir artışa rağmen yine de ortalama nüfus artışının altında kaldı. Aşkenaz Yahudi nüfusunun 1897 yılı sayımlarına göre oldukça azalmış olmasının sebebi, çoğunlukla Amerika'ya olan göçlere bağlanmaktadır. 1930'lu yıllardan itibaren, özellikle de

²⁹ Leonid Kogan, *Yevreyskaya Russkoyazyçnaya Literatura: İstoriko-Literaturnaya i Nauçnaya-Popularnaya Monografiya*, Yerusolim 2000 s. 178.

³⁰ M. Plisetskiy, "Yevrey v SSSR", *Religioznie Verovaniya Narodov SSSR*, Tom II, Moskva 1931, s. 288.

II. Dünya Savaşı ile birlikte Aşkenaz nüfusu büyük şehirlerde yeniden artış göstermeye başlamıştır.³¹

Gürcü Yahudilerinin eğitimi alanında Sovyet idaresinin Gürcistan'daki ilk dönemlerinde önemli ilerlemeler kaydedilmiştir. 1921 yılında Tiflis'te *Yevreyskaya Trudovaya Şkola N° 102* adıyla İbranice öğretilen bir Siyonizm Okulu, 1927'den itibaren ise Gürcü Yahudilerine Gürcü dilinde eğitim veren okullar, kamp ve kulüpler hizmete açıldı. Sovyetlerin ilk dönem Yahudi politikalarının göstergesi olarak Gürcü Yahudileri bu süreçte faaliyetlerini artırdılar. Bu faaliyetleri Yahudi işçiler için dünya genelinde faaliyet gösteren organizasyona ait büroların 1924 yılında Gürcistan'ın birçok şehrinde hizmete girmesi izledi. Gürcü Yahudileri, Sovyet idaresinin bu ilk dönemlerinde tarımsal alanda da ilerleme sağladı. 1928'de kurulan ilk Yahudi kolhozunun ardından, 1933'te sayıları 1540 hektarlık 15 kolhoza ulaştı. Bu kolhozlara, sadece homojen Yahudilerden oluşması nedeniyle, 1930'lardan itibaren Sovyet idaresince müdahaleler başladı. Bu sürecin devamında, 1931'de Muhran'deki ve 1934'te de Ahıska'da bulunan Yahudi kolhozları Ermeni ve Gürcü kolhozlarıyla birleştirilerek "uluslararası" ilan edildi. 1938'den itibaren ise Yahudi kolhozları tamamen diğer çiftliklerle birleştirilerek kolektif çiftlikler haline getirildi. 1928 yılında Tsereteli Gora'da açılan ilk Yahudi kolhozu bu uygulamanın dışında tutuldu ve bu kolhoz 1970'lerin başına kadar varlığını devam ettirdi. Sovyet ekonomisinde Yahudileri üretim faaliyetlerine çekmek ve organize etmek amacıyla "*Evkombed*"-*Vsegruzinskiy Komitet Pomoşi Yevreyskoy Bednote* adlı komite kuruldu. Komitenin kurulmasında Kutais'teki Yahudi mahallesinde büyük bir yangın çıkması etkili oldu. 1928 yılında meydana gelen yangında 6.000 hane yanmış ve birçok insan ölmüştü. Gürcü Yahudilerinin üretim alanındaki etkinliklerine dair yapılan bir istatistiğe göre Kutais ve Tiflis'teki ipek fabrikalarında çok sayıda Gürcü Yahudi'si çalışmaktaydı. 1931 yılı istatistiklerine göre bu sayı sadece Tiflis'te ayakkabı, şapka ve güneş kremi üreticileri kooperatiflerinde 1.430 idi. Bu kooperatiflerin çoğunluğu, birbirleriyle yakın ilişkileri olan büyük Yahudi ailelerine aitti. Böylelikle cemaat içinde kapalı bir yaşam sürdürebilmekteydiler. Bu işletmelerde, Yahudi işçilerin istihdam edilmesi, kutsal gün olan cumartesi günlerinin tatil kabul edilmesi, Yahudi geleneklerinin devam ettirilmesine imkân sağlamaktaydı. Sovyetlerdeki din karşıtı politikaların bir göstergesi olarak Gürcü Yahudi'si işçilerin kullanımı için 1933'te ünlü Sovyet Politikacı Lavrenti Beriya adına kulüp açıldı. Fakat bu olumlu gelişmeler, 1936'da "*Evkombed*"-*Vsegruzinskiy Komitet Pomoşi Yevreyskoy Bednote* adlı komitenin

³¹ Vyaçeslav Konstantinov, *Yevreyskoe Naselenie Bivşego SSSR v XX veke: Sotsialno-Demografiçeskiy Analiz*, Yerusolim 2007, s. 19; Farzaliyev, "Rasprostranenie İudaizma na Kavkaze: İstoriçeskiy Oçerk", s. 175-176.

faaliyetlerinin durdurulmasıyla sona erdi. 1937-1938 döneminde Yahudilere karşı girişilen uygulamalar sertleşti; ikisi Aşkenazi olmak üzere toplam dokuz haham tutuklandı ve tutuldukları hapisanede öldürüldüler. Bu uygulamalar ilerleyen yıllarda Sibiryaya sürgünler şeklinde devam etti. 1948 yılında Gürcü Yahudilerinin geçmişine ait eserlerin sergilendiği Tarih ve Etnografi Müzesi kapatıldı ve müze müdürü tutuklandı.³² En dindar Yahudi grup olarak kabul edilen Gürcü Yahudileri, bu dini baskı dönemlerinde de dinlerine bağlılıklarını sürdürdüler.³³

Genel itibariyle Sovyetler Birliği'nin ilk dönemlerinde, Yahudi karşıtı bir politika bulunmamaktaydı. Birlikte Yahudilerin yoğun bulunduğu Belarus'ta, İbranice eğitim veren 339, Ukrayna'da 831 okul ve Kiev'de bir Yahudi üniversitesi bulunmaktaydı. Bu eğitim faaliyetlerinin yanında, 1933 yılında Sovyetler Birliği genelinde toplam sayısı 2,5 milyon olan, 668 İbranice kitap basılmıştı. Henüz sert bir Yahudi karşıtlığı bulunmadığı bu dönemde Sovyet istihbaratınca hem birlik içindeki hem de Filistin'deki Yahudilerden ajan olarak istihbarat alanında yararlanılmaktaydı.³⁴

1923-1927 Yılları Arasında Sovyetler Birliği'nde İbranice Basılan Gazete ve Dergilerin Tirajları³⁵			
Yıllar	Sayı	Tiraj	Sayfa Sayısı
1923	11	155.100	266
1924	83	320.650	522
1925	211	798.450	1.028
1926	213	781.000	1.096
1927	298	1.136.200	1.027

II. Dünya Savaşı döneminde Kızıl Ordu'da Yahudi askerler de görev almıştır. Orduda üst düzey Yahudi askeri yetkili olarak 305 general, 12 kolordu komutanı, 34 tümen komutanı bulunmaktaydı. 1940-1941 yılları arasında Sovyetlerdeki 120.000 Yahudi Kızıl Orduya çağırılmış, Yahudi askerler bütün cephelerde ve ordu kademelerinde yer almışlardır. Yaklaşık 150 Yahudi

³² Pinhasov, Danilova, Kriheli, Yevrey: *Buharskie, Gorskies, Gruzinskie v Vodovorote İstorii*, s. 376-379; *Tsentralniy Gosudarstvenniy Arhiv Abhazskoy Assp: Putevoditel*, Pod redaktsiey A.O. Tulumcyan, Sohumi 1975, s. 105.

³³ Farzaliyev, "Rasprostranenie İudaizma na Kavkaze: İstoricheskiy Oçerk", s. 175-176.

³⁴ Dimitriy Petroviç Prohorov, *Spetsslujbi İzrailiya*, Sankt Peterburg 2002, s. 297.

³⁵ Z. Mindlin, Y. Kantor, S. Palatnik, "Yevrey v SSSR", *Bolşaya Sovyetskaya Entsiklopediya*, Tom 24, Moskva 1932, s. 101.

savaşta hizmetleri nedeniyle “*Sovyetler Birliği Kahramanı*” adı verilen üstün hizmet ödülüne layık görülmüştür.³⁶ Fakat, savaş sonrası Yahudilere yönelik politikalarda değişimler yaşanmıştır. Stalin döneminde “Doktorlar komposu” (*delo vraçey*)* adı verilen olay üzerine, 1953’te ülkedeki bütün sinagoglar kapatıldı. Bu durumun etkileri Gürcistan’a da yansdı. Tiflis Baş Hahamı olan Haim Kupçan tutuklanarak hapse mahkûm edildi. Bu baskılara rağmen şehrin yerel halkı, kendi dini organizasyonlarını kurdular. 1960’ların sonu ve 1970’lerin başında Gürcistan’da 52.382 Yahudi nüfusu vardı. Kutais, Kulashi, Tshinvali, Gori, Oni, Saçhere ve diğer şehirlere yayılmış cemaate ait 14 sinagog bulunmaktaydı.³⁷

XIX. yüzyılda başlayan ilk aliyadan sonra, 1920, 1948 ve 1970’lerde en yoğun göçler şeklinde devam etti. Bu Yahudi göçlerini idare etmek amacıyla henüz İsrail kurulmadan önce, 1922 yılında, *Sohnut* adı verilen mülteci ofisi kurulmuştu.³⁸ Arap-İsrail Savaşı, diğer adıyla Altı Gün Savaşı döneminde Sovyetler Birliği’nde Yahudilerin en fazla kitlesel eylem yaptığı ve İsrail’e gitmek için dilekçe yazdıkları bölge Gürcistan oldu. 1969 yılında, Gürcistan’ın önde gelen Yahudi aileleri Sovyet idaresinden İsrail’e gidebilmek için talepte bulundular. Bu talep, Sovyetlerde aliya için verilen ilk resmi belge kabul edilmektedir.³⁹ Gürcü Yahudileri, 1970’li yıllardaki göç döneminde göç eden Yahudilerin dörtte birini oluşturmaktaydı. Bu grupların eğitim seviyeleri Sovyetler Birliği sınırlarındaki Avrupa bölgelerinden göç eden Yahudilere göre daha düşüktü.⁴⁰ Göçler sonucu, 1970’lerin sonuna doğru Gürcü Yahudilerin %70’i İsrail’e göç etmişti. 1989 yılı nüfus sayımına göre çoğunluğu Aşkenaz Yahudilerin oluşturduğu 13.500’ü Tiflis’te olmak üzere, toplam 24.800 Yahudi nüfusu vardı. 1990’lı yıllarda Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla birlikte, Yahudilerin dinî alanda yeniden gelişme süreci başladı, Yahudi cemaatinin mülkiyeti olan ve Sovyet idaresi tarafından kapatılan Tiflis’te iki, Kutais’te üç ve Sohum, Ahıska ve Batum şehirlerinin her birinde ikişer sinagog cemaate iade

³⁶ Dimitriy Verhoturov, *Stalin i Yevrey*, Moskva 2015, s. 13-14.

* Bu olay, Stalin döneminde Sovyetlerin ileri gelen, 6’sı Yahudi olmak üzere toplam 10 tıp uzmanından oluşan bir grubun Amerika ve İsrail istihbaratıyla işbirliği yaparak parti ve hükümetteki üst düzey idarecileri öldürme amacıyla bir komplo düzenlemek suçuyla itham edilmeleriydi. Stalin, bu olayı iktidarının son dönemlerinde kendi rakiplerini ortadan kaldırmak amacıyla kullandı. Süreç, Stalin’in ölmesiyle sonlandı ve yargılananlar serbest bırakılarak işlerine geri döndüler; Rabi İosef Teluşkin, *Yevreyski Mir*, Moskva 1995, s. 382; Vasilij Drojgin, *Likvidatsiya SSSR i Sionizm*, Algoritm, 2009, s. 31-34.

³⁷ Guseyinov, “İudaizm na Kavkaze”, s.198.

³⁸ Guseyinov, “İudaizm na Kavkaze”, s. 203.

³⁹ İ. Oren, *Gosudarstvo İzrail: Stanovlenie i Razvitie I*, Yerusolim 1988, s. 86-88.

⁴⁰ Majid Al Haj, *Immigration and Ethnic Formation in a Deeply Divided Society: The Case of the 1990s Immigrants from the Former Soviet Union in Israel*, Bostpn 2004, s. 87.

edildi. Fakat Sovyetlerin dağılması, Gürcü-Abhaz ve Gürcü-Oset çatışmalarının sebep olduğu iç karışıklıklar ve ekonomik sorunlar nedeniyle hem Gürcü hem de Aşkenaz Yahudileri toplu göç etmek zorunda kaldılar. Bu göçler başka ülkelere ve Rusya içinde Moskova ve Petersburg başta olmak üzere Rusya'nın büyük şehirlerine doğru oldu. Bu şehirlerde Gürcü Yahudi Cemaatleri kuruldu. Gürcistan'dan yaşanan göçler sonucu, 2002 yılı resmi istatistiklerine göre ülkede 2.320'si Tiflis'te olmak üzere toplam 3.500 Gürcü Yahudi'si kalmıştır. Ülke genelindeki toplam Yahudi nüfusu ise başlıca Kutais olmak üzere, Ahıska, Gori, Kareli ve Surami'de 5.000 idi.⁴¹ Sovyetler Birliği'nin dağılması öncesinde, 1989 yılı nüfus verilerine göre Kafkasya'da yerel nüfusun %1,6'sını oluşturan 200.000'den fazla Yahudi bulunmaktaydı. 2002 yılında ise Kuzey Kafkasya'da 18.795, Azerbaycan'da 38.180 Yahudi nüfus vardı.⁴²

Gürcü Yahudilerinin konuştuıkları anadili Gürcücedir. Çarlık Rusyası'nda 1897 yılında yapılan genel nüfus sayımına göre, anadili Gürcüce olan 6.000 Yahudi vardı. Sovyetler Birliği'nde 1926 yılında yapılan sayıma göre ise 21.000'den fazla Gürcü Yahudi'si vardı ve % 96,6'sının anadili Gürcüceydi. 1959 yılı sayımında ise anadilini Gürcüce olarak belirtenlerin sayısı 35.673'e ulaştı. Bu dönemde Gürcistan'dan sonra en fazla Gürcü Yahudi'si Bakü'de idi.⁴³ İlerleyen yıllarda da anadili Gürcüce olan Gürcü Yahudilerinin sayısının arttığı görülmektedir. 1970 yılı sayımına göre Sovyetler Birliği genelinde anadili Gürcüce olan 43.000 Gürcü Yahudi'si bulunmaktaydı, fakat zamanla İsrail'e olan göçlerle bu sayı azalmıştır.⁴⁴

Gürcü Yahudileri, özellikle Stalin döneminde sinagogların kapatılması, topluluk dışından evlenmeleri için baskı görmeleri gibi nedenlerle Sovyetler Birliği'nde İsrail'e ilk göç eden Yahudiler arasında yer aldılar. İlk 1971 yılında İsrail'e 4.000'den fazla Gürcü Yahudi göç etti. Sovyetlerden yapılan Yahudi göçü içerisinde Gürcü Yahudilerinin oranı % 30-40 arasındaydı. 1970 yılı nüfus sayımına göre Gürcistan'da 55.000 Yahudi nüfus görülmele birlikte, Gürcü Yahudiler bu sayının en az 70.000 olduğunu iddia etmektedirler. Sahip oldukları sıkı aile bağları nedeniyle Gürcü Yahudilerinin göçleri toplu halde olmuş, binlerce nüfuslu iki Gürcü kasabası bu göç nedeniyle tamamen boşalmıştır. Gürcü Yahudileri etnik ve dini kimliklerini İsrail'de de korumuşlardır.⁴⁵ Gürcistan'dan başlayan göçle birlikte sadece 1969-1981

⁴¹ Farzaliyev, "Rasprostranenie İudaizma na Kavkaze: İstoriçeskiy Oçerk", s. 175-176; (Glavnyı Redaktor) Mihail Çlenov, *Yevroaziatskiy Yevreyskiy Yejegodnik*, Moskva 2009, s. 164.

⁴² Guseynov, "İudaizm na Kavkaze", s.198.

⁴³ Farzaliyev, "Rasprostranenie İudaizma na Kavkaze: İstoriçeskiy Oçerk", s.175.

⁴⁴ "Ves Kavkaz" *İllustrirovanniy Spravoçno-Literaturniy Sbornik*, II. İstoriçeskiy Otdel, s. 71.

⁴⁵ Michael Curtis, Mordecai S. Chertoff, *Israel: Social Structure and Change*, New Jersey 1973, s. 84-85.

yılları arasında Gürcistan'dan İsrail'e yaklaşık 30.000 Yahudi göç etmiştir.⁴⁶ 1859 yılında Gürcistan'da 51.600, 1970'te ise 55.400 Yahudi yaşadığı göz önüne alındığında, göçenler Yahudi nüfusunun yarısından fazlasını oluşturmaktaydı. Sovyetlerin Arap ülkeleri ve Amerika ile olan ilişkileri göç hareketlerini yakından etkilemekteydi.

Gürcistan'dan İsrail'e Göçen Yahudi Sayısı ⁴⁷												
Yıllar	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	Toplam 30409
Sayı	400	-	4300	10900	7450	2670	870	496	436	930	1139	
Yıllar	1980	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998		
Sayı	818	1346	1407	2595	3750	3295	2275	1493	1107	944		

Gürcü Yahudilerinin aralıklarla süren göçleri sonucu İsrail'de çok sayıda Gürcü kolonisi kurulmuştur. Bu topluluklarda Gürcüce, Rusça ve İbranice dillerini konuşmaktadırlar. Gürcistan ile bağlarını sürdürmeye yönelik girişimlerde bulunmaktadırlar. Sovyetler Birliğinin dağılması üzerine, yeni Gürcistan ve İsrail arasındaki ilk ilişkiler 1992 yılında kuruldu. Tiflis'te elçilik açan ilk devletlerden biri İsrail oldu. Sovyetler Birliği'nde Dışişleri Bakanlığı da yapmış olan Gürcistan eski Devlet Başkanı Eduard Şevardnadze "*Gürcüler ve Yahudiler 2600 yıl Gürcistan'da dostça yaşadılar, aralarında hiçbir zaman bir hadise meydana gelmedi. Bu gelenek devletler seviyesinde de devam edecektir*" sözleriyle bu tarihsel ilişkiye vurgu yapmıştır. İsrail de yeni bağımsız

⁴⁶ Zvi Gitelman, *A Century of Ambivalence: The Jews of Russia and the Soviet Union, 1881 to the Present*, Bloomington 2001, s. 202.

⁴⁷ https://www.ca-c.org/journal/2003/journal_rus/cac-06/24.kviru.shtml

olmuş olan Gürcistan'a desteklerini devam ettirmiştir.⁴⁸ 2017 yılı itibariyle dünya genelinde toplam Gürcü Yahudi'si nüfusu 200.000'dir. Bu nüfusun 120.000'i İsrail'de, 13.000'i Gürcistan'da ve 5.000'i Amerika'da bulunmaktadır.⁴⁹

2. Gürcü Yahudilerinin İnanç ve Kültürleri

Gürcü Yahudileri, kendilerine özgü yaşam tarzları ve açıkça paylaştıkları kimlikleriyle kendilerine özgü bir topluluktur. Gürcüce konuşan bu topluluğun ad ve soyadları tamamen Gürcücedir. Soyadları -çaşe, şvili, eli- gibi eklerle bitmektedir. Gelenek ve yaşam tarzları açısından Gürcülere benzerler. Yeni yılı ve Noel'i kutlayan Gürcü Yahudileri, aynı zamanda kendi Yahudi geleneklerini de sürdürmektedirler. Bu geleneklerden bazıları; sünnet töreni, kız çocukların 12 ve erkek çocukların 13 yaşına basmalarıyla dini sorumluluklarının başlangıcı kabul edilen Bar Mitzvah ve Bat Mitzvah törenleridir. Çarlık idaresinde hahamların eğitimlerinde ve ayinlerinde, Tevrat İbranice okunur ve ardından Gürcü dilinde vaaz verilmekteydi. Çocukların dini eğitimi Gürcü dilindeydi.⁵⁰

Sovyet araştırmacıları, Gürcü Yahudilerine özel bir ilgi göstermiş ve bu kendine özgü cemaatin kültürü, adetleri ve inançları üzerine araştırma yapmışlardır. Bu araştırmalara göre Tsinvali Yahudileri, henüz bebek anne karnındayken belli bir ritüelle cinsiyetinin belirlenebileceğine inanmaktaydılar. Bu amaçla 3-4 yaşında bir çocuğu alıp çatıyı göstererek "*Orada ne duruyor, şapka mı, duvak mı?*" diye sormaktaydılar. Çocuk, şapka cevabını verirse doğacak çocuğun erkek, duvak cevabını verirse kız olacağına inanırlardı. Yeterli tıbbi imkânların olmadığı yerlerde farklı yöntemler uygulanmaktaydı. Bunlardan biri, doğumların rahat geçmesi için sadaka verilmesiydi.⁵¹ Diğer bir yöntem ise Tsinvali Yahudilerinin uyguladığı bir "siğil tedavisi" idi. Buna göre yeniay çıktığında nehrin kenarına gidilir, biraz tuz alınır ve aya dönerek "*Tuzun suda yok olduğu gibi, öyle yok ol siğil!*" diyerek üç kez tekrarlanırken tuz nehre dökülürdü. Korkmuş çocukların tedavisi için ise çocuğu bir nineye verirler, nine çocuğu kollarının altından tutarak bilinen bir duayı okur ve elini çocuğun yüzüne, alınına ve çenesine sürerdi. Nazar tedavisi için bir ceviz alınır, içi çıkarılır ve içine biraz cıva dökülürdü. Bu şekilde ceviz bir beze sarılır ve üstte taşınırdı. Gürcü Yahudileri arasında farklı türlerde *angaroz* adı verilen muskalar yaygındı, neredeyse her ailede bu muskalar bulunurdu. Muskalar,

⁴⁸ Sergienko Viktoriya Sergejevna, "Dinamika Razvitiya Gruzino-İzrail'skih Otnoşeniy v 1990-e gg.," *Obşestvo: Filosofiya, İstoriya, Kultura*, Vıpusk no: 8, 2016, s. 1-2.

⁴⁹ *Şit Davida*, Gazeta Obşını Yevreev iz Gruzii, 272 Oktoyabr, 2017, s. 6.

⁵⁰ "Ves Kavkaz" *İllustrirovanniy Spravočno-Literaturniy Sbornik*, II. İstoriçeskiy Otdel, s. 71.

⁵¹ M.S. Plisetskiy, "Nekotone Obiçai, Obryadi i Verovaniya Gruzinskiy Yevreev", *Religioznie Verovaniya Narodov SSSR*, Tom II, Moskva 1931, s. 334-335.

kâğıttan veya keten bezine yazılan dualardan yapılmaktaydı. En yaygın muska türleri Türkçe* yazılmış olanlardı. Bu muskaları Doğu Gürcistan'daki Tiflis mollaları ya da Batı Gürcistan'daki Batum mollaları hazırlamaktaydı. Yahudiler, mucizesine inandıkları bu duaları, koyu bir beze sararak üstlerinde taşırlardı. Hastalıkların yaygın olarak görüldüğü bölgede, özellikle çocuk ölümlerinin yüksek olması nedeniyle, muskalar çoğunlukla çocuklar için kullanılmaktaydı. Mollalar, muskalarda İslam'a ait unsurların yanında Davud Yıldızı'nı da kullanmaktaydılar.⁵²

Sonuç

Gürcistan'daki varlıkları yüzyıllar öncesine dayanan Gürcü Yahudileri zamanla Gürcüleşmişlerdir. Gürcü kültürü ve dinlerinin bir sentezi sonucu kendilerine özgü bir kültüre sahip hale gelmişlerdir. Hem Gürcü kültürüne hem de dinlerine ait pratikleri yerine getirmektedirler. Küçük bir topluluk olmalarına rağmen Çarlık ve Sovyet Rusyası döneminde yaşanan Yahudi karşıtı hareketlerden etkilenmişler ve baskıya maruz kalmışlardır. Bu süreç ilk olarak 1860'lardan itibaren Osmanlı Devleti sınırlarındaki Filistin, Amerika ve Kanada başta olmak üzere dünyanın farklı bölgelerine göç hareketlerine dönüşmüştür. Sovyetler Birliği'nin ilk dönemlerinde eğitim ve dinî alanlarda özgürlüğe kavuşmalarına rağmen Stalin döneminde baskılara maruz kalmışlardır. Toplumda, Yahudilerin ticarî ve diğer alanlarda kendi cemaatleri içinde hareket etmeleri şüphe ile karşılanmış ve bu konuda tarih boyunca farklı söylentiler yayılmıştır. Fakat yaşadıkları çevreye uyum sağlamakla birlikte bir gün İsrail'e geri dönme ümitlerini daima korumuşlar ve dinî kimliklerini kaybetmemişlerdir. Kafkasya'daki Müslümanlarla da etkileşim içinde oldukları anlaşılan Gürcü Yahudileri, Müslümanlara ait bir takım mucizesine inanılan pratikleri de yerine getirmişlerdir. Gürcistan'da azalan sayılarına rağmen Gürcü kültürü içinde kendilerine özgü geleneklerini, dinî ritüellerini sürdürmekte ve dünyanın farklı ülkelerinde, Gürcü Yahudileri lobi faaliyetlerini devam ettirmektedirler. İsrail ve Gürcistan arasındaki ilişkilerde önemli rol oynamaktadırlar.

Kaynakça

Al-Haj, Majid. *Immigration and Ethnic Formation in a Deeply Divided Society: The Case of the 1990s Immigrants from the Former Soviet Union in Israel*, Bostpn 2004.

B.V., Tuayeva. "Etnokulturnaya Priroda Severnogo Kavkaza (Vtoraya Polovina XIX-naçalo XX vv.)", *Vestnik Voennogo Universiteta*, No:3 (19), 2009.

* Kaynakta Türkçe'den kasıt Arapça'dır.

⁵² Plisetskiy, "Nekotorie Obiçai, Obryadı i Verovaniya Gruzinskih Yevreev", s. 342-344.

Baazova, Lili. "Gruzinskie Yevrey: Unikalnost Yavleniya i Opit İstorii", *Literaturnaya Grusiya*, 6, Tbilisi 1989.

Curtis, Michael. and Chertoff, Mordecai S. *Israel: Social Structure and Change*, New Jersey 1973.

Çlenov, Mihail. *Yevroaziatskiy Yevreyskiy Yejegodnik*, Moskva 2009.

Drojgin, Vasiliy. *Likvidatsiya SSSR i Sionizm*, Algoritm, 2009.

Farzaliyev, Sultan. "Rasprostranenie İudaizma na Kavkaze: İstoricheskiy Oçerk", *Kavkaz & Globalizatsiya*, Tom 2, Vıpusk 2008.

Gitelman, Zvi. *A Century of Ambivalence: The Jews of Russia and the Soviet Union, 1881 to the Present*, Bloomington 2001.

Guseynov, Rauf. "İudaizm na Kavkaze", *Kavkaz & Globalizatsiya*, Tom 2, Vıpusk 2008.

Kogan, Leonid. *Yevreyskaya Russkoyazıçnaya Literatura: İstoriko-Literaturnaya i Nauçnaya-Popularnaya Monografiya*, Yerusolim 2000.

Konstantinov, Vyaçeslav. *Yevreyskoe Naselenie Bıvşego SSSR v XX veke: Sotsialno-Demografiçeskiy Analiz*, Yerusolim 2007.

Luçşe Znat Drug Druga, Kniga İzdana Assotsiatsiey Russkoyazıçnih Jurnalistov Gruzii, Tbilisi 2009.

Mindlin, Z., Kantor, Y., Palatnik, S., "Yevrey v SSSR", *Bolşaya Sovyetskaya Entsiklopediya*, Tom 24, Moskva 1932.

Moiseeviç-Troçkiy, İsaak. "Yevrey v Russkoy Şkole", *Kniga o Russkom Yevreystve: Ot 1860-x godov do Revolyuçii 1917 goda*, Niyork 1960.

Namtaşvili, Gabriel. *Progulki po Pethainu: 26 Vekov v Gruzii Vremya i Sudbi*, Tbilisi 2014.

Oren, İ. *Gosudarstvo İzrail: Stanovlenie i Razvitie I*, Yerusolim 1988.

Petroviç Prohorov, Dimitriy. *Spetsslujbi İzrailiya*, Sankt Peterburg 2002.

Petrovskiy-Ştern, İohanan. *Yevrey v Russkoy Armii 1827-1914*, 2003.

Pinhasov, Robert. Svetlana Danilova, Semen Kriheli, *Yevrey: Buharskie, Gorskie, Gruzinskie v Vodovorote İstorii*, Niyork 2017.

Religioznie Verovaniya Narodov SSSR, Tom II, Moskva 1931.

Şapiro, Leon. "Yevrey v Sovyetskoy Rossii Posle Stalina", *Kniga o Russkom Yevreystve (1917-1967)*, Niyork 1968.

Şerebetoviç Anisimov, İlya. *Kavkazskie Yevrey-Gortsı*, Moskva 1888.

Şit Davida, Gazeta Obşını Yevreev iz Gruzii, 27 Oktobabr, 2017.

Teluşkin, Rabi İosef. Yevreyski Mir, Moskva 1995.

Tsentralny Gosudarstvennyy Arhiv Abhazskoy Assp: Putevoditel, Pod redaksiey A.O. Tulumcyan, Sohumi 1975.

Turnyanski, Hava. *Glavı iz İstoriy i Kultury Yevreev Vostoçnoy Yevropı*, Çast 5, Tel Aviv 1995.

Verhoturov, Dimitriy. *Stalin i Yevrey*, Moskva 2015.

Viktoriya Sergejevna, Sergienko. "Dinamika Razvitiya Gruzino-İzrailskih Otnoşeniy v 1990-e gg.", *Obşestvo: Filosofiya, İstoriya, Kultura*, Vıpusk no: 8, 2016.

Yergin, Daniel. *The Prize: The Epic Quest for Oil, Money & Power*, Simon and Schuster, New York 1991.

https://www.ca-c.org/journal/2003/journal_rus/cac-06/24.kviru.shtml

Ekler

Рис. 80. Грузинский еврей из города Они, один из участников карбан песаха.

Рис. 73. Грузинская еврейка, родившая 14 детей. Остался в живых один мальчик. На нем ангароза, полученная от муллы. (Из мат. Ц.М.Н. Фото М. Плисецкого).

1. Soldaki Foto: Oni şehrinden bir Gürcü Yahudi

2. Sağdaki Foto: 14 çocuk doğurmuş Gürcü Yahudi'si kadının hayatta kalan tek çocuğu için molladan aldığı muska.

рис. 61. Обряд венчания у грузинских евреев. Рис. Н. С. Ефимова.

3. Foto: Gürcü Yahudilerinin evlilik merasimi.

Рис. 70. Грузинские евреи. Возле синагоги. Мальчик, облаченный в талет. (Из матер. ЦМН. Фото автора).

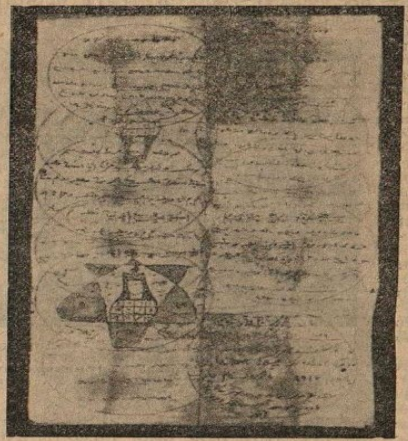

Рис. 74. Ангароза — написанная на холсте муллою молитва на турецком языке. Приспособилась к запросам евреев, мулла изобразил на ангарозе «шаген-Давид» (шестиугольник). Район Куташи. (Из материала ЦМН. Собр. автора).

4. Soldaki Foto: Sinagog önünde bir Gürcü Yahudi Çocuk.

5. Sağdaki Foto: Molla tarafından Türkçe (Arapça) yazılmış muska, Yahudilerin isteği doğrultusunda muskaya Davud Yıldızı çizilmiştir.

Kaynak: M.S. Plisetskiy, "Nekotorie Obıçai, Obryadı i Verovaniya Gruzinskih Yevreev", *Religioznie Verovaniya Narodov SSSR*, Tom II, Moskva 1931.